

Moj prilog *Prilozima**

ERNA BANIĆ-PAJNIĆ

Mi ovdje danas obilježavamo pedeset godina opstojanja časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* i ja bih prije svega zahvalila i čestitala svim dosadašnjim suradnicima koji su svojim radovima sudjelovali u *Prilozima*. Isto tako zahvalila bih se i svim bivšim urednicima i naravno aktualnoj urednici na tome što su uspjeli časopis tako dugo održati na životu.

Izlaskom pedesetog broja časopisa završava se jedan ciklus i to je obično povod za različite analize onoga što je u časopisu dosad bilo objavljeno, prilika za sagledavanje njegove uloge i doprinosa kulturnom životu Hrvatske, ukratko prilika za svojevršno svodenje računa.

No ja se ovdje neću upuštati u takve analize. Govorit ću o *Prilozima* posve subjektivno, iz posve osobne perspektive. Naime povijest toga časopisa usko je povezana s mojom osobnom poviješću. Dobar dio moga profesionalnog života vezan je upravo uz *Priloge*. Većinu rezultata mojih istraživanja objavila sam upravo u *Prilozima* pa je povijest časopisa na neki način utkana u moj životopis.

U časopisu *Prilozi* svojim sam radovima sudjelovala od njegova drugog broja, tj. od 1976. godine, a ovdje govorim u svojstvu jedne do njegovih urednica. Moje urednikovanje trajalo je vrlo kratko – svega dvije godine – točnije od 1985. do 1987. godine. U tom razdoblju uredila sam dvobrojeve *Priloga* 21–22, 23–24 i 25–26.

U *Prilozima* sam dosad objavila ukupno trideset i osam članaka različite kategorizacije te sedamnaest recenzija i prikaza. Ovom prilikom zahvaljujem kolegicama Ivani Skuhala Karasman i Ani Grgić što su za ovaj jubilarni broj priredile dragocjenu bibliografiju časopisa i time mi olakšale sređivanje podataka.¹

Teme mojih priloga bile su uglavnom interpretacije tekstova na latinskom nekih značajnih hrvatskih filozofa poput Antuna Mede, Pavla Skalića, Trankvila Andreisa, Federika Grisogona, Jurja Dragišića, Jurja Dubrovčanina, Nikole V. Gučetića, Frane Petrića, Hermana Dalmatina... Iznijeti podaci o broju objav-

* Pročitano povodom obilježavanja pedesete godišnjice izlaženja časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* na Institutu za filozofiju 30. siječnja 2025. godine.

¹ Ana Grgić, Ivana Skuhala Karasman, »Bibliografija *Priloga za istraživanje hrvatske filozofske baštine*, 1/1–2 (1975)–50/1–2 (99–100) (2024)«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 51/2(100) (2024), pp. 1043–1107.

ljenih radova u *Prilozima* mogu izazvati i izazivali su različite reakcije, od pohvala do kritika.

Doista činjenica da je nekolicina djelatnika Instituta koji su bili angažirani na istraživanju hrvatske filozofije najčešće svoje radove objavljivala u *Prilozima* bila je predmetom kritika i od strane kolega u Institutu, ali i od strane onih zaduženih za valoriziranje časopisa. Kad govorimo o tim kritikama, mislim da treba podsjetiti na neke činjenice vezane uz same početke *Priloga*, a to znači i uz povijest istraživanja hrvatske filozofije u Institutu za filozofiju. Ovo nipošto ne bi trebalo shvatiti kao neku naknadnu apologiju, već naprosto kao podsjećanje na *svrhu*, *namjenu* i *ciljeve* s kojima je idejni tvorac časopisa profesor Vladimir Filipović krenuo u izdavanje časopisa, a o čemu je napisao tekst u prvom broju časopisa.²

U tom je tekstu Filipović istaknuo specifičnost profila časopisa rekavši kako će on biti prvenstveno u *funkciji istraživanja hrvatske filozofije* te napomenuo da se radi o časopisu koji ima »<...> posve povijesnu zadaću te suvremene teme današnje filozofije neće u njega ulaziti«.³ Filipović u tom tekstu insistira na tome da će *Prilozi* biti »povijesni časopis«. Svakako, časopis je od samog početka bio u funkciji objavljivanja rezultata istraživanja hrvatske filozofije. Prema Filipoviću prvotna *namjena* časopisa bila je da se u njemu objavljuju rezultati istraživanja hrvatske filozofije na temelju kojih bi se izradio jedan cjeloviti pregled razvoja filozofske misli u Hrvata, kako bi i povijest hrvatske filozofije, poput ostalih disciplina u okviru nacionalne kulturne povijesti, književnosti, arheologije, povijesti umjetnosti i drugih mogla biti prezentirana kako domaćoj tako i svjetskoj filozofskoj publici.

Iz načina na koji je Filipović izložio temeljnu svrhu časopisa jasno je da se on oslanjao i na neki način nadovezivao na program Franje Markovića što ga je ovaj izložio u svom Rektorskom govoru održanom pri instalaciji rektora 19. listopada 1881. godine a kojega je pretisak i objavljen u prvom broju časopisa *Prilozi*.⁴ U tom je govoru i kasnije programatskom spisu Franjo Marković, prvi profesor filozofije na obnovljenom Filozofskom fakultetu u Zagrebu, pobrojao zadatke rada na hrvatskoj filozofiji.⁵ A Filipović u svom »Predgovoru« prvog broja *Priloga* izričito kaže: »Ovi prilozi predstavljaju ostvarenje Markovićeve

² Vladimir Filipović, »Predgovor«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), pp. 7–10.

³ Ibid., p. 9.

⁴ Franjo Marković, »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 1/1–2 (1975), pp. 255–279.

⁵ Rektorski govor tiskan je u izvješćima Sveučilišta u Zagrebu 1882. godine.

Zbornika«. ⁶ Filipović se pritom osvrće na Markovićevu bilješku uz rektorski govor u kojoj stoji kako je Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti zaključila da će započeti izdavanje posebnoga »sbornika« u kojem će se »glavne filozofijske radnje naših starih pisaca priobćavati u hrvatskom prievodu (bar u izvadcima) uz životopise i ocjene«. Filipović dodaje kako »Taj svoj zaključak Jugoslavenska akademija nije nikada izvršila«.

Uglavnom, izlazak časopisa *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* sedamdesetih godina dvadesetog stoljeća poklapa se s intenziviranjem rada na hrvatskoj filozofiji i angažiranjem novih suradnika u Institutu za filozofiju. Do izlaska časopisa 1975. godine na istraživanju hrvatske filozofije radila su samo četiri djelatnika. ⁷

Za mlađe istraživače zaposlene sedamdesetih godina prošlog stoljeća (među kojima sam bila i ja) glavni je zadatak u početku bio rad na pripremi tekstova za *Antologiju hrvatskih filozofa latinista* što je bio godinama radni naslov edicije koja će biti objavljena tek 2016. godine prije svega zahvaljujući agažmanu tadašnjeg ravnatelja Instituta za filozofiju, Filipa Grgića. ⁸ Osim toga za nove suradnike jedna od obveza bila je rad na jednoj od tema iz programa ili bolje iz tzv. »smjernica« Krune Krstića pod naslovom *Hrvatska filozofska baština do pojave marksizma*, (naslov druge verzije je bio *Program rada na povijesti hrvatske filozofije*) ⁹ i po mogućnosti rezultate istraživanja objaviti u *Prilozima*.

To je za istraživače hrvatske filozofije s jedne strane bila dobra okolnost jer su imali gdje objavljivati svoje radove vezane uz hrvatsku filozofiju. No s druge strane bila je to i nezgodna okolnost u smislu zadanosti usmjerenja u istraživanju. Doduše rezultati naših istraživanja bili su povremeno objavljivani i u nekim drugim filozofskim časopisima, napose u *Filozofskim istraživanjima*, no prije svega u knjigama, enciklopedijama i hrestomatijama, ali to uglavnom nakon devedesetih godina dvadesetog stoljeća.

Istraživanje hrvatske filozofije u početku bilo je vezano uz samo jedan od programa koji su se izvodili na Institutu uz nekoliko ostalih programa (bilo

⁶ Filipović, »Predgovor«, p. 8.

⁷ O tome vidi detaljnije: Ivana Skuhala Karasman, »Iz povijesti Instituta za filozofiju: program Hrvatska filozofska baština Vladimira Filipovića«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 50/1(99) (2024), pp. 363–367

⁸ *Antologija* je objavljena kao *Hrvatska filozofija od 12. do 19. stoljeća: izbor iz djela na latinskom sv. 1–3*, Erna Banić-Pajnić, Mihaela Girardi-Karšulin, Filip Grgić, Ivana Skuhala Karasman (ur.) (Zagreb: Institut za filozofiju, 2015).

⁹ O programima po kojima se u početku radilo na istraživanju hrvatske filozofske baštine i izričito o Krstićevu programu vidi: Erna Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo) kritički osvrt«, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 31/1–2(61–62) (2005), pp. 29–42.

ih je ukupno osam). Stvarno se pak radilo u dva odjela, onom za proučavanje hrvatske filozofske baštine i onom u kojem se istraživala povijest marksističke filozofije.¹⁰ S tim u vezi valja istaknuti da je časopis, bez obzira na institucijski okvir u kojem se provodilo istraživanje hrvatske filozofije a koji se tijekom vremena mijenjao (pa je Institut za filozofiju od samostalnog sveučilišnog instituta postao Odjelom Centra za povijesne znanosti, da bi onda opet postao samostalnim institutom), izlazio kontinuirano zadržavajući svoj temeljni profil. Promjena institucijskog okvira imala je za posljedicu djelomično preformuliranje temeljne uloge Instituta pa je i istraživanje hrvatske filozofije bivalo ugrađivano u razne projekte, od projekta *Historija filozofije naroda Jugoslavije* do projekta *Razvoja marksizma i njegovih aktualnih tokova*. No sve se to ipak nije odrazilo na karakter časopisa.

Isto tako je za istraživanje hrvatske filozofije u većini dokumenata Instituta bilo naglašavano da se svagda provodi uz uvažavanje europskog filozofskog konteksta. Kako su *Prilozi* bili zamišljeni prije svega kao časopis u kojem će se objavljujviti rezultati istraživanja hrvatske filozofske baštine, rezultati istraživanja ostalih područja na kojima se radilo u Institutu nisu mogli biti objavljujvani u *Prilozima*, pa se s vremenom pokazalo neophodnim pokrenuti časopis koji bi objavljivao radove vezane više uz taj europski kontekst. Tako je 1983. godine pokrenut *Godišnjak za povijest filozofije* koji će kasnije postati zbornik *Godišnjak za filozofiju*. Isto tako pokrenuta je i *Studia historiae philosophiae croaticae*, prvobitno zamišljena kao međunarodno izdanje *Priloga*, koja je izdavana kao zbornik. Nažalost izišla su samo četiri broja *Studia*.

* * *

Ovakve prilike prigoda su za nekakav kritički, a za mene, s obzirom na moju dudogodišnju suradnju s *Prilozima*, to znači i samo-kritički osvrt na ono što je dosad objavljeno u časopisu. Takav jedan samokritički osvrt poduzela sam

¹⁰ Programi u Institutu u okviru kojih se provodilo istraživanje hrvatske filozofije: *Povijest filozofije u Hrvatskoj od 15. st. do 1941.* u okviru projekta *Historija filozofije naroda Jugoslavije*, od 1981. do 1985. *Povijest filozofije u Hrvata* u okviru projekta *Razvoj marksizma i njegovi aktualni teorijski tokovi...*; od 1985. do 1989. *Hrvatska filozofska tradicija i njen europski kontekst* u okviru projekta *Povijest filozofije i marksizma, temeljni problemi osnovnih filozofskih disciplina i njihovi praktični aspekti*; od 1995. radi se na dva projekta: *Povijest hrvatske filozofije i temeljni problemi filozofije te Hrvatska filozofija u europskom kontekstu*. O tome vidi pobliže: Erna Banić-Pajnić i Mihael Girardi- Karšulin, »Istraživanje hrvatske filozofije u Institutu za filozofiju: osvrt unatrag i pogled u buduće«, u: Erna Banić-Pajnić, Luka Boršić, Filip Grgić, Davor Pećnjak, Ivana Skuhala Karasman, Jure Zovko (ur.), *Institut za filozofiju: 1967. – 2017.* (Zagreb: Institut za filozofiju, 2017), pp. 23–39.

u mom tekstu iz 2005. godine pod naslovom »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«,¹¹ u kojem sam pobrajala učinjeno i ono što još treba učiniti na istraživanju hrvatske filozofije.

No ja više ne sudjelujem u organiziranju rada u Institutu niti imam utjecaja na uređivačku politiku *Priloga* pa se u takav poduhvat ne mogu upuštati. Ipak, kao netko tko je s časopisom *Prilozi* povezan pedeset godina imam potrebu iznijeti neka svoja zapažanja u vezi s onim što se u časopisu objavljuje u nekoliko zadnjih brojeva, a što je naravno refleks onoga na čemu se u Institutu za filozofiju u ovom trenutku radi.

Dakle u posljednjih nekoliko brojeva *Priloga* očite su neke nove tendencije u karakteru i temama tekstova. Očito je da u zadnje vrijeme prevladavaju tekstovi koji se bave novijom hrvatskom filozofijom. Mislim da je to za svaku pohvalu.

Ranije, kad se spomenulo istraživanje hrvatske filozofije, mislilo se primarno na stariju hrvatsku filozofiju jer je tako profesor Filipović i zacrtao svoj program i sadržaj *Priloga*. Uopće se od samih početaka rada na hrvatskoj filozofiji u Institutu uvriježila podjela na stariju i noviju hrvatsku filozofiju, s tim da se uglavnom držalo da starija hrvatska filozofija seže do 1945. godine. Na toj je podjeli insistirao napose Vladmiri Filipović koji je višekratno isticao kako program istraživanja hrvatske filozofije seže do 1945. godine. I u programu Odjela za povijest filozofije u okviru gore spomenutog Centra za povijesne znanosti bilo je naznačeno da se u njemu obrađuje hrvatska filozofija do 1941. godine. Ta je podjela na neki način potvrđena i u *Hrestomatiji filozofije* koju je objavila Školska knjiga 1995. odnosno 1997. godine.¹² Naime svesci devet i deset *Hrestomatije* koje je uredio Franjo Zenko nose naslov *Starija hrvatska filozofija* i *Novija hrvatska filozofija*.

I jedan projekt koji se sada izvodi na Institutu, a bavi se hrvatskom filozofijom, (*Nove teme u hrvatskoj filozofiji od 1874. do 1945*) zaustavlja se na 1945. godini. Na tu se podjelu na stariju i noviju hrvatsku filozofiju gledalo kao na neku zadanu veličinu. No ona je pomalo upitna. Prije svega ta podjela nije u duhu onoga oko čega je nastojao Franjo Marković, a to je *kontinuitet* »filosofijske radnje« u Hrvata. On naime izričito kaže kako je važno »da na njihova djela (pri čemu misli na starije hrvatske filozofe, prije svega Franju Petriša i Rugjera Boškovića) pripojimo naš iz nova započeti rad«.¹³ Mislim da

¹¹ Banić-Pajnić, »Istraživanje hrvatske filozofije – (samo)kritički osvrt«, pp. 29–42.

¹² *Hrestomatija filozofije* sv. 9, *Starija hrvatska filozofija*, Franjo Zenko (ur.), Damir Barbarić (urednik edicije) (Zagreb: Školska knjiga, 1997) i *Hrestomatija filozofije* sv. 10, *Novija hrvatska filozofija*, Franjo Zenko (ur.) (Zagreb: Školska knjiga, 1995).

¹³ Marković, »Filosofijske struke pisci hrvatskoga roda s onkraj Velebita u stoljećih XV. do XVIII.«, p. 258.

je insistiranje na toj podjeli bilo uvjetovano primarno okolnostima u kojima se provodilo istraživanje hrvatske filozofije.

No činjenica jest da se sve donedavna većina objavljenih priloga u *Prilozima* doista odnosila upravo na stariju filozofiju tj. na filozofe koji su uglavnom pisali na latinskom. Pitanje je koliko nas ta podjela danas još obvezuje. Vremena se mijenjaju, točnije mijenjaju se ljudi, mijenjaju se njihovi interesi i potrebe, mijenjaju se prioritete pa je pitanje treba li se neprestano vraćati na neke zadanosti i ograničenja nametnuta programima istraživanja hrvatske filozofije nastalima u nekim drugim vremenima, u nekim drugim okolnostima.

* * *

No to je već pitanje vezano uz budućnost *Priloga*. Za novi trend u *Prilozima* kažem da je pohvalan jer doista o toj novijoj hrvatskoj filozofiji nije dosad bilo tekstova i to iz različitih razloga. Mnoga vrlo zanimljiva pitanja u okviru te novije filozofije ne samo da dosad nisu kritički prorađena već nisu ni dotaknuta. Mislim na teme poput pitanja o filozofiji u Hrvatskoj između dva rata, pitanja o sukobu tzv. »mladih« i »starih«, pitanja o tzv. Zagrebačkoj školi filozofije, o Praxis filozofiji, i na mnoge druge teme. Te su teme iz novije filozofije naročito zanimljive mladim generacijama koje o tome vrlo malo znaju.

No istovremeno kad se osvijeste te nove tendencije prisutne u *Prilozima* u posljednje vrijeme javlja se i izvjesna bojazan da će to usmjerenje k temama novije filozofije prouzročiti zastoj (da ne spomenem još puno goru riječ *prekid*, što je *horribile dictu*) u istraživanju starije hrvatske filozofije gdje još ima jako puno posla. Mislim pritom prije svega na prijevode i kritička izdanja djela starijih hrvatskih filozofa pisana na latinskom. Na koncu konaca, *Prilozi* su ipak časopis za istraživanje baštine. Naravno, pitanje je na što se sve pojam baštine danas može odnositi.

Nadam se da će aktualni i budući urednici *Priloga* znati mudro zadržati ravnotežu između starog i novog.

Uostalom danas u ova, za filozofiju oskudna vremena, bitno je očuvati sve ono što još ima veze s filozofijom, pa tako i *Priloge za istraživanje hrvatske filozofske baštine*.